

VAHİD PAŞA KÜTÜPHANESİ 1326 NO'LU EL YAZMASI
KUR'ÂN-I KERİM HAKKINDA BAZI MÜLAHAZALAR

Some Considerations About A Qur'an Manuscript Reference
Number: 1326 in the Vahit Pasha Library

Asiye TIĐLI*

Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi'nde bulunan el yazması Kur'ân-ı Kerîm, burayı ziyaret eden pek çok araştırmacının dikkatini çekmekte ve merak uyandırmaktadır. Kütahya'nın serin ve kuru havasının da etkisiyle olsa gerek oldukça sağlam bir Şekilde günümüze kadar korunmuŐ olan Mushaf-ı Şerif'in hikâyesini öğrenmek adına bir ön incelemenin yapılması gerekli görülmüŐ ve bunun için girişimde bulunulmuŐtur. Bu amaçla gerçekleştirilen ve özellikle Kur'ân tarihi ve tefsir uzmanları için yalnızca bir ön hazırlık niteliğinde olan bu ilk girişimin sonuçlarını, araştırma notları olarak hizmete sunmayı uygun gördük.

Kütüphaneci Naci Hamdi'nin 1316 H." (yaklaşık 1898 M.) tarihinde tutmuŐ olduğu ve esere yapıŐtırılmak suretiyle ilave edilen Osmanlıca notlara göre (bkz. Ek 1) bu nadide mushaf 1316 hicrî senesinde Őahinzade Hacı Ahmet Ağa tarafından Ali Paşa terekesinden madeni 10 sarı liraya alınarak Vahid Paşa Kütüphanesi'ne vakfedilmiştir. Tesâhüb ve vakıf kaydında da mushafın ilk olarak Kütahya'nın Meydan Mahallesi eşrafından Şahinzâde el-Hac Ahmed Ağa tarafından vakfedildiği yazılıdır. Bu kayıтта yer alan Osmanlıca ifade Őöyledir:

* Yrd. Doç. Dr.; Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kalam Bilim Dalı Öğretim Üyesi; e-posta: asyacak@yahoo.com , Yazı gönderim tarihi: 02.05.2016, Yazı kabul tarihi:23.06.2016

“İş bu Mushaf-ı şerifi, Kütahya'nın Meydan Mahallesi eşrafından Şahinzâde el-Hac Ahmed Ağa vakf eylemiştir. Vakfen sahihan ve hasbeten lillahi Teâlâ ve taleben limerdat-i Mevlâl'l-Kerîm bi şart-i en akra'e fi hayatî, sümme irtihâl-i ilâ dari'l-bekâ, yûda'u ilâ Dar-i Kütüb-i Cami'-i Kebîr. Yukra'u ehlen lilitâvetihi, felâ yuba' velâ yüheb velâ yurhen. Femen beddelehu ba'de mâ semi'ahu, feinnema ismuhu 'ale'llezine yubeddilûnehû. İnnellâhe Semîun 'alîm.”¹ (Tarih: 15 Zilkâde 1311.)

Aynı sayfada, Kütahya Şeriat Mahkemesi hâkiminin, mushafın şer'iyye sicilindeki kaydını belirten notu dikkat çekmektedir:

“İşbu bâlâ-yi meşrûhat-ı vakfiye sicil-i şer'iyyesinin 62. sahifesinin 161. numarasına bi'ibaretihâ kaydolunmuştur.” Hakimu'ş-Şer'-i Kütahya.

Bu ifadenin altında yer alan mühürdeki “Mahkemetü'ş-Şer'iyye-i Liva-i Kütahya, 1312 H.” ifadesi ise bize bu kaydın tarihini vermiş olmaktadır².

Kütüphaneci Naci Hamdi'nin verdiği bilgilere paralel olarak Mushaf'ın sonundaki tahrir kaydında hattat, Mehmed Said adıyla zikredilmektedir. Bu kayıta mushafın tarihi, ebced hesabı da ilave edilerek açıkça 555 hicrî olarak belirtilmektedir (bkz. Ek 3). Abbasi halifelerinden Ebû Muhammed Mûstadhî Hasan bin Yûsuf Mûstencid'in iktidarı dönemine (H. 554-566/ 1160 - 1170) karşılık gelen bu tarih Kütüphaneci Hamdi'ye göre makuldür. Çünkü kullanılan kâğıt, aharlı Hind Türk

¹ “Bu Mushaf-ı şerifi, Kütahya'nın Meydan Mahallesi eşrafından Şahinzâde Hacı Ahmed Ağa vakfetmiştir. Allah adına ve O'nun rızasını kazanmak üzere sahih bir bağış olarak hayatım boyunca okunması, dar-ı bekaya irtihal eyledikten sonra ise Ulucami Kütüphanesi'ne konulması şartıyla (vakfedilmiştir). Böylece ehil olan kişiler tarafından okunsun, ama satılmasın, bağışlanmasın ve ödünç verilmesin. (Bu Kur'ân-ı) okuduktan sonra kim onu değiştirirse günahı onların üzerindedir. Allah işitendir, bilendir.” Hemen altında yer alan ikinci vakıf kaydında da benzer ifadeler yer verilmektedir: *“İş bu Mushaf-ı şerif, Kütahya'nın Meydan Mahallesi eşrafından Şahinzâde el-Hac Ahmed Ağa vakf eylemiştir. Vakfen sahihen ve hasbeten lillahi Teâlâ ve taleben limerdat-i Mevlâl'l-Kerîm bi şart-i en akra'e fi hayatî sümme irtihâl-i ilâ dari'l-bekâ, yûda'u ilâ Dar-i Kütüb-i muttasıl bi Cami'-i Kebîr. Yukra'u ehlen lilitâveihî felâ yuba' velâ yüheb velâ yurhen. Femen beddelehu ba'de mâ semi'ahu, feinnema ismuhu 'ale'llezine yubeddilûnehû. İnnellâhe Semîun 'alîm.” (Tarih: 27 Zilhicce sene 1315: Ulu Camii Kıp'sine vakfedildiği tarih). İkinci kayıta farklı olarak bir tek “Dar-i Kütüb-i muttasıl bi Cami'-i Kebîr” ifadesinde “bitişik” anlamına gelen “muttasıl” kelimesi yer almaktadır. Nihayetinde buradaki ifadeden de Vahit Paşa Kütüphanesi'nin eski mekânı olan Ulucami'nin yanı kastedilmektedir.*

² Daha eski olduğu anlaşılan bir diğer mühürde ise “Hakimu'ş-Şer'-i Kütahya Şerif Mehmed Kemal b. Şerif... Rüşdi (?), H. 1301” yazısı yer almaktadır. Ancak bu tarihin, Ahmed Ağa'nın vakfından on yıl öncesine karşılık gelmesi dikkat çekicidir. Ayrıca bu tarih, Kütüphaneci Naci Hamdi'nin vakıf tarihi olarak belirtmiş olduğu 1316 H. (yaklaşık 1898 M.) notuyla da uyumsuzdur.

türünden olduğu için haşerat esere zarar vermemiş ve Kur'ân'ın hasar görmeden bugüne kadar korunmasını sağlamıştır. Ayrıca Naci Bey, Mushaf cildinin ilk haliyle bozulmadan günümüze kadar korunduğunu, tezhiplerinin İran sanatına ait olduğunu ve hattın Tebriz mürekkebi ile yazıldığını da belirtmektedir. Mushafta lâl kırmızı mürekkebe ile satır aralarına ilave dilen Farsça tercümenin, Hüseyin Vaizi'ye aidiyetinin bizzat kendisinin tatbikiyle tespit edildiği, tertipte ayetlerin berkenar olmadığı, cemi' vâvlarının kırmızı olduğu ve bazılarında gözlerin dolu olduğu yine Kütüphaneci Hamdi'nin bize verdiği bilgiler arasında yer almaktadır.

Ancak Kur'ân tarihi ve elyazmaları konusunda önemli çalışmalarıyla bilinen İranlı araştırmacı yazar Murtaza Kerîmi Niya³ ve Hüseyin Muttakî⁴, özellikle verilen tarih konusunda Kütüphaneci Hamdi ile aynı fikirde değildir. Onlara göre bu Kur'ân nüshasında belirtilen hicrî 555 yılı, sonradan ilave edilme ihtimali yüksek olup doğru bir tarih olma ihtimali düşüktür. Mushafın tarihi ile ilgili yapılacak yorumlar bu iki İranlı uzmana göre en eski hicrî 9-12. y.y. arasında yer almalıdır. Nüshada yer alan 555 tarihi, aslının yarısı olabilir. Bu nedenle nüshanın 1110 yılına ait olma ihtimalinin daha doğru olacağını dile getirmişlerdir. Çünkü onlara göre hat türü olan İran nesih hattı, 6. y.y.'da kullanılan bir yazı türü değildir. Nüshanın satış değerini artırmak için daha eski

³ Gerek İran'da gerekse Batı'da Kur'ân alanındaki çalışmalarıyla bilinen Murtaza Kerîmi Niya, Havza-i İlmiyye'de Arapça, fıkıh, usûl-i fıkıh, kelim, felsefe, hadis, rical ve tefsir okudu. Tahran Üniversitesi'nde, Kur'ân ve Hadis Araştırmaları Bölümü'nde master ve doktora derecelerini aldı. Uzmanlık alanları, Modern Dönem Müslüman Entellektüeller ve Kur'ân; Batıda Kur'ân çalışmaları; Avrupa Dillerindeki Kur'ân Çalışmalarının Kataloglanması; Klasik Dönem Şîî Tefsir Tarihi; Farsça ve İngilizce Kur'ân Tercümelerinin Tarihsel ve Eleştirel Analizleri olan Niyâ, hâlen Tahran Azad Üniversitesi Kur'ân ve Hadis Araştırmaları bölümünde öğretim görevlisidir. Kur'ân'daki Cümle Yapıları Sözlüğü, Tahran 2014; -Batı Dillerindeki Kur'ân Araştırmaları Bibliyografyası, Kum 2012; -"İslam Dünyasındaki Kur'ân Tarihi Yazımı: Theodor Nöldeke'nin Etkisi" Journal of Qur'anic Studies (London), v. 15.1 (2013), s. 46-68; "İran'daki Kûfî Kur'ân Yazmaları Hakkında Kısa Bir Araştırma Yazısı", Journal of Qur'anic Studies (London), v. 8ii (2006);-"Modern Dönemde İran'da Yapılan Kur'ân Çalışmaları ve Bu Çalışmaların Batıdaki Kur'ân Çalışmaları İle Münasebetleri", Journal of Qur'anic Studies (London), v. 14.1 (2012), s. 45-72, bu yöndeki çalışmalarına örnek olarak gösterilebilir.

⁴ Daha ziyade el yazma eserler ve bu yönde yayınladığı katalogları, edisyon kritik çalışmaları ve makaleleriyle pek çok çalışmaya imzasını atan Muttakî, özellikle kütüphanecilik ve el yazması eserler üzerinde uzmanlaşmış bir isimdir. A Descriptive Catalogue of the Islamic Manuscript in the great Library of Ayatollah Mar'ashi Najafî, Qom-Iran, v. XXVIII-XXXII; A Descriptive Catalogue of the Turkish manuscripts in the great Library of Mar'ashi Najafî, Qom-Iran, Vol. I, Ayetullah Mar'ashi's Library Pub., 2002; A Catalogue of the Arabic, Persian and Turkish manuscripts in the Islamic Consultative Assembly Library, Tahran-Iran, v. 40, 2, The Parliament Library Pub. 2009; Catalogue of the Persian Manuscript in the Institute of Oriental Manuscripts <RAS> St. Petersburg-Russia, Qom, Ayetullah Mar'ashi Library Pub. 2014; Sabine Schmidtke, Pejuhashgar va Motakhassis dar Motali'at-e Mo'tazilî ve Shi'î, Ayeneh-i Pazhoohesh, v. XXI, 2010, No: 123, p. 112-128. An Interview about Qor'anic Manuscripts in the Iranian mss Libraries, Rayaha, v. 5, No: 55, p. 49; Ve bunun gibi da pek çok çalışması mevcuttur.

döneme ait bir tarihlendirmenin yapılmış olması muhtemeldir. Çünkü bu hat tarzının, çok daha sonraki dönemlerde şekillenen İran/ Tebriz nesih hattının tesirini yansıttığını ifade etmişlerdir.

Kırmızı hatla yazılı olan tercüme metnin Kur'ân hattıyla aynı zamanda kaleme alınmadığı ve sonradan satır aralarına ilave edildiği İranlı araştırmacılar tarafından da teyit edilmektedir. Benzer şekilde Kur'ân kenarlarında yer alan sebab-i nüzûlle ilgili açıklamalar da sonradan ilave edilmiştir. Bu açıklamalar ilk sayfalarda tezhibin içine yerleştirilmiştir. Dolayısıyla söz konusu ilavelerin tezhip işleminden sonra eklendiği anlaşılmaktadır. Nüshada yer alan tezhib türünün XI. y.y. Türk tezhip sanatının özelliklerini taşımaktadır. Tezhibin sonradan yapılma ihtimali olsa da mushaftaki hat türü İranlılara göre kesinlikle 10. y.y.'dan daha eski bir döneme ait değildir.

Onların bu tarihlendirme ile ilgili diğer gerekçelerini şu şekilde özetlemek mümkündür: Kırmızı hatla yazılı olan tercüme metnin hat türü olan nesta'lik 6. y.y.'dan sonra daha ziyade 9. ve 10. y.y.'dan itibaren revaçta olan bir yazı türüdür. Son sayfada yer alan tarih kaydının hattı da farklılık göstermektedir. Her ne kadar hat farklılığı, tek başına tarihin sonradan ilave edildiğine dair bir delil teşkil etmese de bu ihtimali güçlendirmektedir. Ayetlerin sonuna konulan ortası kırmızı etrafı gri ile çevrilmiş olan durak işaretleri de, daha ziyade Hindistan ve İran Kur'ân elyazmalarında görülmektedir ve yine altıncı yüzyıl sonrasına işaret etmektedir. Ayrıca tercüme tarzı ile dili de tamamıyla altıncı asırdan çok daha sonraki dönemlere işaret etmektedir. Ancak ortaçağda yazılan bu tarz tercümelemler daha ziyade bir numuneden kopya edildiği için, metnin kendi dönemini yansıttığından söz edilememektedir. Nüshanın kâtibi Muhammed Said'in milli kayıtlarda adından söz edilen, yani tanınan bir hattat olmadığı anlaşılmaktadır. Hattatın meşhur olmaması, bu kaydın sun'i olma ihtimalini artırmaktadır.

Hattat Mahmut Şahin⁵ ise Mushaf hattının verilen dönemle tutarlı olduğu ve iptidai dönem nesih (Muhittin Serin'e göre yakut üslubunda gelişmiş bir nesih) hattını

⁵ Hattat Mahmut Şahin 14 Nisan 1973'te Almanya'nın Duisburg şehrinde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 1991-1993 yılları arasında Caferağa Medresesi'nde Hattat Aydın Ergün'den rik'a dersleri aldı. 1993-2002 yılları arasında Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nde Hattat Hüseyin Kutlu'dan sülüs ve nesih meşk etti ve 2002'de sülüs-nesih yazı türlerinden icazet aldı. 2000-2004 yılları arasında Süleymaniye Kütüphanesi'nde

yansıttığı kanaatindedir. İranlı araştırmacıların sonradan eklendiği görüşünde oldukları tevkî hatla yazılmış tahrir kaydı hattı ile tezhiplerin de aynı şekilde hicrî 6. y.y.'da kullanıldığını dile getirmektedir. İranlı uzmanların söz konusu nesih hattının, 6. y.y.'da kullanılan bir yazı türü olmadığı yönündeki delillerine şu itirazları yöneltmektedir: Diğer hat türlerinde olduğu gibi nesih yazısının olgunlaşması da belli bir sürece tabidir ve birden ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla Mushaf'taki nesih hattını, 6. y.y. için fazla gelişmiş bulmak doğru değildir. Ayrıca yaklaşık olarak bu dönemlerde yazılmış hat örneklerindeki benzerlikler de (Bak. resim 1,2,3) söz konusu nesih yazısının o dönemi yansıtmaması için ciddi bir gerekçeye sahip olmadığını göstermektedir.

Bunun yanı sıra bir Kur'ân-ı Kerîm uzun bir zaman dilimi içinde yazılabildiği için mürekkep farkından yola çıkarak tarihin sonradan ilave edildiğini söylemek de mümkün değildir. Zira iç sayfalarda da bu tür mürekkep farklılıklarına rastlamak gayet tabiidir. Ketebe bölümündeki imza meşhur bir hattata ait olmadığı için Kur'ân'ın değerini artırmak adına böyle bir tarihlendirmeye tevessül etmeye gerek yoktur. Mahmut Hoca'ya göre Mushaf'ta yer alan tezhip de yine 6. y.y.'ı yansıtmaktadır. Geleneksel olarak tezhibin zaten yazıdan sonra ilave edildiğini hatırlatır ve ketebe kaydına dikkatleri çeker. Zira burada yer alan imzanın etrafındaki tezhibin de aynı döneme ait olması ve eserle bütünlük arz etmesi, ketebe kaydının da bu tarihle uyumlu olma ihtimalini yükseltmektedir. Aksi takdirde tarih kaydından önce burada içi boş bir tezhibin yapıldığını söylemek gerekecektir ki bu da mümkün değildir. Üzerindeki kırmızı hatla yazılı tercüme metnin daha sonra eklenme ihtimali yüksektir. Kırmızı hatlı tercüme metni, iddia edildiği gibi nesta'lik yazısının tekâmül etmiş hâli değildir. Fakat sonradan ilave edildiği konusunda İranlı uzmanlarla hemfikirdir.

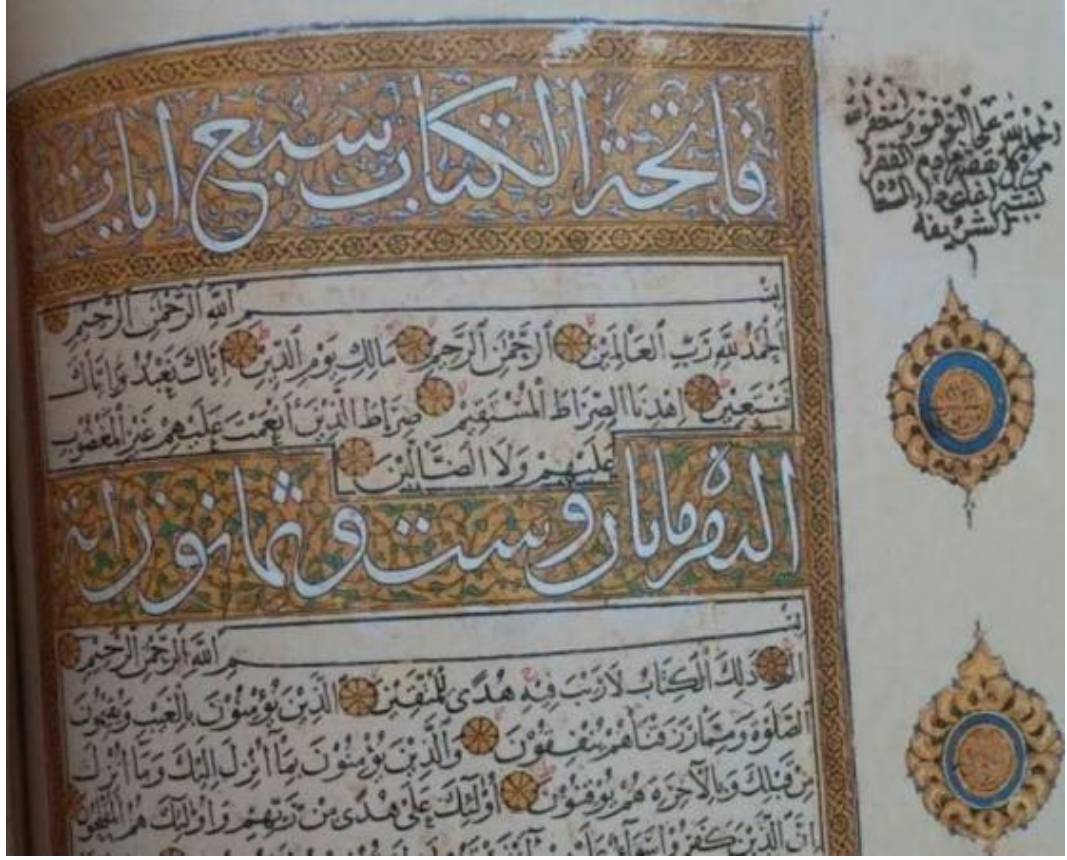
Hattat Prof. Dr. Ali Alparslan'dan talik yazısını meşk etti ve 2004'te icazet aldı. Türkiye'nin önemli hattatlarından olan Mahmud Şahin'in çalışmaları ve faaliyetleri için bak.

<http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=main&KNO=166>.

Resim 1 ve 2. Vahid Paşa Kütüphanesi 1326 No'lu El Yazması Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler. Hattat Mahmut Şahin bu nesih hattıyla aşağıdaki örneklerin benzerliğine ve hicrî 9-10 asırdan önce ne denli gelişmiş yazıların olabileceğine dikkatleri çekmektedir.

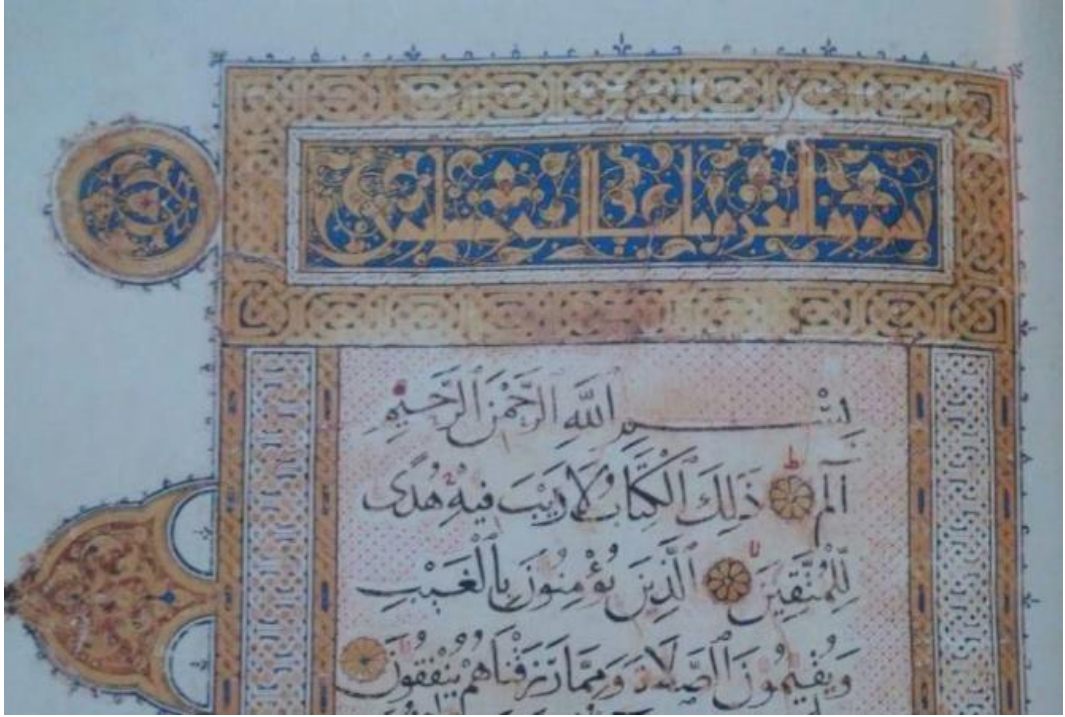
1. Resim : I (Fatiha), II (Bakara), 26, sûre başlığı sülüs hat ile, nesih (20x15).
Yâkût b. Abdullah tarafından yazılmış. 669/1270-1 Irak (İstanbul, Topkapı Saray
Müzesi Kütüphanesi, E.H., 76, vr. 1b-2a)⁶

⁶ Lings, *Kur'ân Hat ve Tezhibinden Parıltılar*, s. 49, resim no: 32.

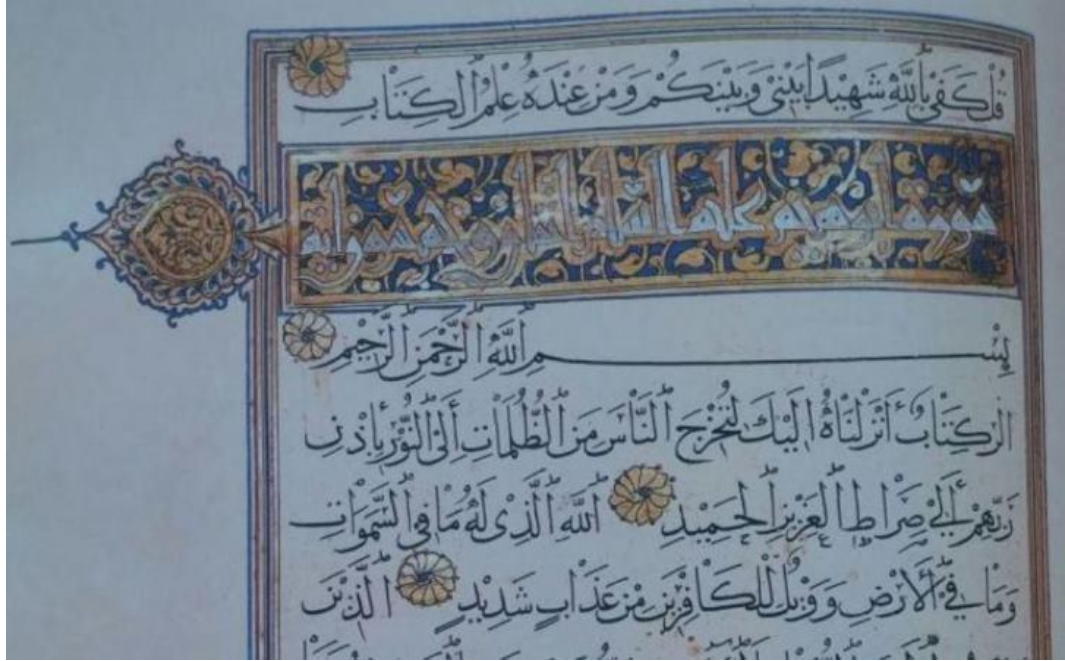
2. Resim : XVII (İsrâ) 99-XVIII (Kehf), 13, Nesih (17.5x13.5 cm), İbnu'l-Bevvâb diye anılan Ali b. Halil tarafından yazılıp tezhip edilmiştir. 391/ 1000-1, Bağdat. Bu eserin 1972'de Paris'teki Le Club du Livre tarafından tam bir tıpkıbasım nüshası yayımlanmıştır. (Dublin, Chester Beatty Library, 1431, vr. 139a)⁷.

⁷ Lings, *Kur'ân Hat ve Tezhibinden Parıltılar*, s. 30, resim no: 27.

3. Resimdeki örnekte II (Bakara), 4, sûre başlıkları süslü Doğu Kûfisi ile Nesih (32x25 cm). Muhammed b. Abdullah el-Hazrecî tarafından yazılmış ve Muhammed b. Mübâdir tarafından tezhip edilmiştir. 8./14. y.y.'ın başlarıdır. Kahire (Dublin, Chester Beatty Library, 1457, vr. 2a)⁸.

⁸ Lings, Martin, *Kur'an Hat ve Tezhibinden Parıltılar*, çev. Turan Koç, İstanbul Ticaret Odası Kültürel ve Sanatsal Tarihi Yayınlar, İstanbul 2012, s. 50, Resim no: 39.

4. Resim : XIII (Râd) 35-XIV (İbrahim), 6, Reyhânî, sûre başlığı süslü Doğu Kûfisi ile (34.5x24.5 cm), Yâkut el-Musta‘simî tarafından yazılmıştır. 685/1286, Bağdat (Tahran, İnan Bâstân Müzesi, 4277, vr. 248a)⁹.

Sonradan İlave Edilen Tercüme ve Açıklamalar ile İlgili Bazı Mûlahazalar:

Daha önce de belirttiğimiz gibi kırmızı nesta‘lik hatla yazılı olan tercüme metni ile kenarlardaki tezhip süslemelerinin içine, yer yer de üzerine yerleştirilmiş olan sûre ve sebab-i nüzûl hakkındaki açıklamaların Kur’ân metninin yazılışından sonra ilave edildiği konusunda bir fikir birliği mevcuttur. Ancak sözü edilen tercüme ve açıklamaların müellifi hakkında Kütüphaneci Naci Hamdi notlarında “lâl kırmızı mürekkebe ile satır aralarına Hüseyin Vâiz-i¹⁰ nin tefsirini yazmışlar. Tatbik ettim (karşılaştırdım) mutabık çıktı. Sonradan yazılmış dedim.” şeklinde ifade ettiği bu bilgi ayrıca incelenmesi gereken bir husus olarak karşımızda durmaktadır.

⁹ Lings, *Kur’ân Hat ve Tezhibinden Parıltılar*, s. 49, resim no: 36.

¹⁰ Tam adıyla Mevlânâ Kemâlüddîn Hüseyin b. Alî-i Beyhakî-yi Sebzevârî (ö. 910/1504-1505) olan Vâiz-i Kâşifi, İranlı bir müfessir, mutasavvif ve şairdir. Vaazlarıyla tanındığı için “Vâiz” lakabının yanı sıra şiirlerinde kullandığı Kâşifi mahlasıyla da tanınmıştır. Hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Karaismailoğlu, Adnan, “Hüseyin Vâiz-i Kâşifi”, *DİA*, 1999, XIX, 16-18.

Kâşifi'nin, Mushafa sonradan ilave edilen söz konusu Farsça tercüme ve açıklamaları mukayese edebileceğimiz *Cevâhirü't-tefsîr li-tuhfeti'l-emîr* (*Tefsîrû'l-arûs*, *Tefsîrû'z-zehrâveyn*) ve *Mevâhib-i Aliyye* (*Tefsîr-i Hüseyinî*) adlı iki tefsiri mevcuttur. Müellif, Ali Şîr Nevâî'ye ithaf ettiği ilk eserini dört cilt olarak planlayıp ancak ilk cildini yazabilmiştir. Kur'ân'ın başından Nisâ Sûresi'nin 84. âyetine kadar olan kısmının tefsirini ihtiva eden eserin giriş bölümünde dört ana başlık altında Kur'ân ilimlerine dair yirminin üzerinde konu ele alınmıştır. *Mevâhib-i Aliyye* (*Tefsîr-i Hüseyinî*) ise, Hüseyin Vâiz'in, *Cevâhirü't-Tefsîr*'in geri kalan kısmını yazmaktan vazgeçmesi üzerine, 897-899 (1492-1494) yılları arasında daha sade bir dille ve daha kısa olarak kaleme aldığı eseridir¹¹.

Sözü edilen mutabakatı test etmek amacıyla bu eserlerin yanı sıra Osmanlıca tercümesi olarak bilinen *Mevâkıb Tefsiri* de gözden geçirilmiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, *Cevâhirü't-Tefsîr*'in yalnızca Nisâ Sûresi'ne kadar olan kısmı tamamlandığı için, tercümelerin tümünü içermesi mümkün değildir. Yine gerek *Cevâhirü't-Tefsîr* gerekse *Mevâhib-i Aliyye* meal niteliğinde olmayıp birer tefsir eseridir. Dolayısıyla tercüme açısından değerlendirildiğinde birebir bir mutabakatın olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak bir yararlanmadan söz edilebilir ki bunu da tespit etmek oldukça güçtür.

Tercümenin yanı sıra, sûre başlarında ve kenarlarda yer alan açıklama ve sebebi-nüzûl ile ilgili bilgiler için, Kastamonu¹², Bursa İnebey¹³, Kütahya Vahit Paşa¹⁴ ve Erzurum Atatürk¹⁵ Yazma Eser Kütüphaneleri'ndeki nüshalar gözden geçirilmiştir. Bu gözden geçirmenin neticesinde meal ile ilgili kısımda bir mutabakatın olmadığını rahatlıkla söylemek mümkündür. Ancak nüzûl sebepleri ile ilgili verilen bilgi ve isimlerde kısmî ortaklıklara rastlanmıştır. Bu da Vâizî'nin tefsirinden yararlanılmış olabileceğini göstermektedir. Bu bilgilerde Şîî bir bakış açısının olup olmadığı yönündeki bir araştırmanın, söz konusu açıklamaların nerden alındığına yönelik ipucu

¹¹ Karaismailoğlu, Adnan, "Hüseyin Vâiz-İ Kâşifi", *DİA*, 1999, XIX, 16-18.

¹² *Mevâhib-i Aliyye* (2 cilt), no: 3215.

¹³ *Mevâhib-i Aliyye*, no: 16 HA 59.

¹⁴ *Cevâhirü't-Tefsîr li-Tuhfeti'l-Emir*, no: 1706; *Tefsîr-i Hüseyin el-Kâşifi*, no: 1620; *Tefsîr-i Fâiha*, no: 2492.

¹⁵ *Tefsîrû'l-Kâşifi*, Tsnf no: 7/355; demirbaş no: 158971.

sunabileceği düşüncesiyle, özellikle Mezhep açısından önemli olan bazı ayetlerin açıklamaları mukayese edilmiştir. Zira Hüseyin Vâiz'in Ehl-i beyt'e duyduğu büyük sevgi nedeniyle Şîî eğilimi güçlü bir müfessir olduğu söylenmektedir¹⁶. Bu bağlamda örneğin Mushaf'ta vr. 133'te yer alan Mâide Sûresi 55 ve 56'nın nüzûl sebepleri Şîî bakış açısına göre verilmiş olduğu ancak Hz. Ali'nin velayetine delil olduğu yönünde bir izahın mevcut olmadığı görülmüştür. Yine Maide 67'deki (vr. 135), “Ey Peygamber Rabbinden sana indirilene tebliğ et!” ayetinin sebep-i nüzûlü Şîî bakış açısıyla yazılmamıştır. Şia açısından çok önemli görülen bu ayetle ilgili olarak bu yönde bir izahın olmaması, açıklamaların daha ziyade Sünnî bir bakış açısını yansıttığına delil olabilir. Osmanlı tercümesi olarak bilinen *Mevâkıb Tefsiri*'nde ise bu ayetin iniş sebebi ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bunun gibi birkaç örneğine daha rastlamamız, açıklamalarda da tam bir mutabakat olmadığı düşüncesini pekiştirmektedir. Bununla birlikte Maide Sûresi 55, 57. Ayetlerle ilgili Mushaf'ta yer alan açıklamalar içerik olarak ve özet mahiyetinde *Mevâkıb*'la bir uygunluk arz etmesi ve bunun gibi başka örneklere de rastlanması¹⁷, Mushaf'ta iniş sebebi ile ilgili rivayet ve açıklamaların Kaşifi'nin tefsirlerinden esinlenerek yazılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Yine izahların ne tam Sünnî ne de tam bir Şîî bakış açısını yansıtmamış olması, kaynağın bu ikisi arasında duran bir müellife ait olabileceği, bu duruşun da Hüseyin Kaşifi ile örtüşebileceğini söylemek mümkündür.

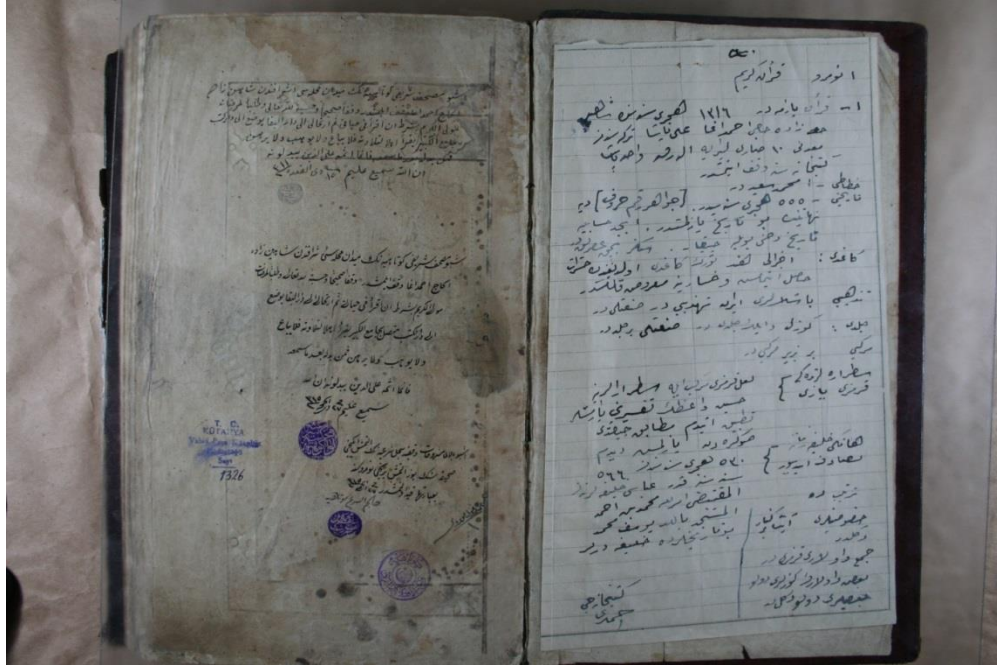
Ancak yüzeysel bir çalışma neticesinde varılan söz konusu sonuçların, diğer tefsirlerle de mukayese etmek suretiyle daha dakik bir incelemeye ihtiyaç duyduğu açıktır. Yazının başında da ifade ettiğimiz gibi burada amaç, yalnızca araştırmacılara kolaylık sağlamaktan öte bir şey değildir. Vahit Paşa kütüphanesinde bulunan bu nadide Mushaf-ı Şerif uzmanların ilgisini beklemektedir.

¹⁶ Hüseyin Vâizi, halkın çoğunluğu Şîî olan Sebzevâr'da Sünnilik, Herat'ta yaşadığı dönemde ise Şîîlik'le itham edilmiştir. Şîî olarak tanınmasında daha çok Ravzatü's-Şühedâ adlı eserinin etkisi vardır. Bu eserin bir beytinde, “Ali içinde doğduğu için müslümanlara Kâbe'yi tavaf etmek vâcip olmuştur” diyen Kaşifi'nin Ehl-i beyt'e duyduğu büyük sevgi ondaki Şîîlik eğiliminin daha kuvvetli olduğunu gösterir. Nakşibendiyye tarikatının temel eserlerinden Reşehât-ı 'Aynü'l-hayât adlı eserin müellifi Fahreddin Ali Safi (ö. 939/1532-33) onun oğludur. Bkz. Karaismailoğlu, Adnan, “Hüseyin Vâiz-İ Kâşifi”, *DİA*, 1999, XIX, 16-18.

¹⁷ *Mevâkıb Tefsiri*, çev. İsmail Ferruh Efendi, sad. Süleyman Fahir, Bütün Kitabevi, I, İstanbul 1959, s. 154-155; Yine vr. 138'de “Size helal kılınanları haram kılmayın” ayetinin sebep-i nüzûlünde de bir mutabakat söz konusudur. Bkz. Aynı eser, s. 159.

Ekler

Ek 1

Ek 2

Ek 3

Mushafıla ilgili bir not:

Kur'ân-ı Kerîm'in son kısmında, bir hatim duasıyla, herhangi bir sayfa açıldığında Arap alfabesinde yer alan harflerden birinin tesadüf etmesinin ne anlama gelebileceğini izah eden bir Kur'ân falı eklenmiştir. Bu ekin eksik olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü "Sad" harfinden sonraki sayfalar eksiktir.

